

Prawo

Rozważania prawne wokół pojęcia „wolność słowa”

Słowa kluczowe: wolność myśli, wolność słowa, wolność wypowiedzi, wolność prasy

Key words: freedom of thought, freedom of speech, freedom of expression, freedom of the press

Przedmiotem wolności słowa jest prawo do swobodnego wyrażania myśli. Wolność myśli definiujemy jako wolność wewnętrzną człowieka (*libertas interna*)¹. To wolność posiadania poglądów na najrozmaitsze przejawy życia biologicznego i społecznego. Myśli nieuzewnętrznione podlegają bezwzględnej ochronie (*cogitationis poenam nemo patitur*)². W tej sferze nie wolno stosować żadnego przymusu. Stosowanie go byłoby zresztą bezcelowe, bo myśl jest poza zasięgiem skutecznego oddziaływania zewnętrznego. Jest też niedostępna dla poznania wbrew woli tego, kto ją generuje³. Wolność myśli ma charakter pierwotny, warunkujący *de facto* możliwość korzystania z wolności sumienia, a w konsekwencji także z wolności słowa oraz religii⁴.

Wolność myśli zakłada prawo bytu myślącego do wolnego posługiwania się przymiotem, jakim jest umiejętność myślenia: jakiegokolwiek i o czymkolwiek. Wolność ta ma charakter absolutny i bezwarunkowy, ponieważ dotyczy kwestii wewnętrznych, w które wgląd jest bardzo ograniczony, raczej niemożliwy. Na tym poziomie nie sprawia ona specjalnych problemów, pozostając niewidoczną, nie krzywdząc nikogo w uchwytny sposób⁵.

Pochodną wolności myśli jest wolność słowa, wolność wypowiedzi, wolność prasy i wolność druku.

Samo pojęcie „wolność słowa” stanowi pewien skrót myślowy, nieoddający w pełni wielości zagadnień związanych z problemem. Oznacza bowiem zarówno wolność słowa *sensu stricto*, jak i inne wolności funkcjonujące w zakresie różnych zewnętrznych przejawów aktywności ludzkiej. Chodzi o swobodę w zakresie uzewnętrzniania własnych myśli (opinii, informacji) wobec innych osób w formie możliwej do odbioru (zrozumiałej), wyrażanych

¹ H. Cederbaum, *Słowo i pismo wobec prawa*, Warszawa 1916, s. 1.

² B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005, s. 322.

³ A. Łopatka, *Prawo do swobodnego wyrażania opinii*, Warszawa 1993, s. 5.

⁴ J. Szymanek, *Konstytucjonalizacja prawa do wolności myśli, sumienia, religii i przekonań*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, nr 10, s. 99.

⁵ J. Falski, *Europejskie kryteria wolności sumienia i wyznania a islam*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 9, s. 57.

w procesie komunikowania się ludzi. Często określenie „wolność słowa” bywa zastępowane przez „wolność przepływu informacji” czy „wolność komunikowania”. Zwykle bowiem jeśli informujemy, to równocześnie i komunikujemy, i to zarówno wówczas, gdy działamy czynnie, jak i gdy stanowimy odbiorcę. Jako ogólną zasadę należałoby zatem przyjąć, że chodzi o swobodę społecznych interakcji w zakresie przekazywania myśli i uczuć⁶. Swobodny przepływ informacji, wolność jej pozyskiwania, poszukiwania, przekazywania, swoboda wyrażania opinii oraz jawność życia publicznego – stanowią podstawę demokratycznego państwa prawa⁷.

Pojęcie wolności słowa jest syntezą dwóch składników: wolności „od” i wolności „do”. Wolność „od” oznacza emancypację jednostki z grupy społecznej i szeroko pojętego społeczeństwa. Oznacza ona również nieingerencję państwa w sferę wolności człowieka manifestowanej nie tylko jako wyraz pewnej aktywności jednostki, ale wyrażanej również w formie pasywnej, na przykład prawa do milczenia. Z kolei wolność „do” zakłada aktywność państwa, które powinno zapewnić jednostce odpowiednie warunki, by mogła ona z wolności korzystać. Szczególnym wyrazem wolności „do” jest prawo do bycia poinformowanym⁸.

Wolność słowa mieści w sobie prawo wyboru formy słowa i prawo wyboru słuchaczy. Wynika z tego, że określone poglądy mogą być wyrażane w dowolnej postaci, za pomocą wszelkich dostępnych sposobów oraz że panuje swoboda w ustaleniu grona osób, którym chce się myśl zakomunikować⁹.

„Wolność słowa” dotyczy wypowiedzi w formie werbalnej. Wolność wypowiedzi to możliwość wyrażania w wybranej formie, werbalnej bądź niewerbalnej, myśli i przekonań. Wolność wypowiedzi bywa też utożsamiana z wolnością ekspresji, czyli możliwością przekazywania informacji i idei w swobodnie wybranej formie i do wybranych odbiorców¹⁰.

Wolność słowa podlega ocenie, relatywizacji i konceptualizacji, ustalającej każdorazowo jej treść, sens i zasięg przedmiotowy w zderzeniu z dwoma innymi stanami, wartościami czy dobrami. Pierwszym są prawa i wolności, które niekoniecznie mają tę samą skalę relewancji, co oznaczają, że

⁶ J. Braciak, *Wolność słowa w Polsce*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 1997, nr 37, s. 49; por. J. Mikułowski-Pomorski, *Informacja i komunikacja. Pojęcia, wzajemne relacje*, Wrocław 1988, s. 5 i n.

⁷ R. Czyżak, *Międzynarodowe standardy wolności słowa – geneza rozwoju prawa do informacji*, „Prawo – Administracja – Kościół” 2003, nr 4, s. 103; J.A. Stefanowicz, *Prawo prasowe: gwarancje swobodnego przepływu informacji*, „Rzeczpospolita” 2007, nr 63, s. C4.

⁸ A. Redelbach, *Prawa naturalne, prawa człowieka, wymiar sprawiedliwości*, Toruń 2000, s. 90 i n.; B. Baczyńska, *Wolność wyrażania opinii na podstawie artykułu 10 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, w: *Prawa podmiotowe – pojmowanie w naukach prawnych. Zbiór studiów*, red. J. Ciapała, K. Flaga-Gieruszyńska, Jarocin 2006, s. 226.

⁹ Z. Cybiński, *Polskie Prawa Państwowe. Na tle uwag z dziedziny nauki o państwie i porównawczego prawa państwowego*, Warszawa 1925, s. 149.

¹⁰ J. Sobczak, *Swoboda wypowiedzi w orzecznictwie Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*. Cz. 1, „Ius Novum” 2007, nr 2–3, s. 5 i n.; L. Wiśniewski, *Wolność słowa i druku*, „Studia Prawnicze” 1986, nr 3–4, s. 3 i n.

pośród całej gamy praw i wolności można dokonywać hierarchizacji, wartościowania, podporządkowania jednych praw i wolności drugim, uznanym za priorytetowe czy fundamentalne. Drugim z kolei są prawa i wolności innych osób, gdyż realizacja jednej wolności w konkretnym, jednostkowym przypadku (na przykład wolności wypowiedzi) nie może naruszać, ograniczać, a tym bardziej redukować czy w ogóle eliminować wolności innej osoby czy innych osób. Dlatego należy stosować zasadę, wedle której wolność jednej osoby kończy się tam, gdzie zaczyna się wolność drugiej osoby¹¹.

Wolność słowa można podzielić na pozytywną i negatywną. Sens pozytywnej wolności słowa zawrzeć można w następującej eksplikacji: chcę sam decydować o sobie i o tym, co mi wolno i nie wolno mówić, nie chcę być w tych decyzjach kierowany przez innych. Moje zachowanie, moje decyzje i moje postępowanie zyskują niepowtarzalną dla mnie wartość już za sprawą faktu, że jest po prostu moje i tylko moje, nie zostało mi bowiem narzucone. Natomiast negatywna wolność słowa oznacza, że człowiek może działać bez żadnych ograniczeń i przeszkód ze strony innych ludzi tylko wtedy, gdy nikt nie wtrąca się w jego decyzje. Im większy jest obszar tego niewtrącania się, tym większa jest jego wolność¹².

Wolność słowa należy także rozpatrywać w trzech wymiarach: 1) humanistycznym – wolność słowa jako podstawowa wartość dla samorealizacji człowieka; 2) demokratycznym – wolność słowa jako gwarancja życia publicznego, funkcjonowania państwa i jego instytucji; 3) praworządności – gwarancje prawne wolności słowa, a także określenie jej granic¹³.

Ogólna filozoficzna analiza wolności słowa zazwyczaj wymienia cztery główne rodzaje uzasadnień: 1) dążenie do prawdy, 2) samoekspresja, samorealizacja i suwerenność jednostki, 3) krzewienie właściwych postaw odbiorców, 4) spełnianie wymogów demokracji politycznej, której niezbędnym warunkiem jest wolność wypowiedzi¹⁴.

„Wolność wypowiedzi” jest pojęciem szerokim i uniwersalnym w tym znaczeniu, że obejmuje swym zakresem różnorodne, coraz to nowe przejawy ludzkiej działalności. Samodzielność i autonomia wyrażają się w możliwości swobodnego poszukiwania, otrzymywania, wyrażania oraz rozpowszechniania poglądów i informacji za pomocą słowa mówionego, pisanego, druku, gestu czy dzieła sztuki. Zaawansowane techniki i rozwój środków masowego komunikowania dają niezliczone okazje prezentowania opinii. Można je przecież rozpowszechniać za pośrednictwem radia, telewizji,

¹¹ J. Szymanek, *Konstytucyjna zasada wolności słowa w radiofonii i telewizji*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 8, s. 18 i n.

¹² B. Michalski, T. Kononiuk, *Poradnik oficera prasowego*, Warszawa 1996, s. 62 i n.

¹³ J. Bafia, *Polskie prawo prasowe*, „Państwo i Prawo” 1984, nr 10, s. 35 i n.; tenże, *Ustrojowe aspekty prawa prasowego*, „Rzeczpospolita” 1983, nr 177, s. 3.

¹⁴ W. Sadurski, *Prawo do wolności słowa w państwie demokratycznym (zagadnienia teoretyczne)*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 10, s. 5 i n.; tenże, *System demokracji politycznej a wolność środków masowego przekazu*, „Ethos” 1993, nr 4, s. 97 i n.

połączeń satelitarnych, sieci internetowej oraz trwałych nośników informacji, którymi są kasety magnetofonowe, płyty kompaktowe czy kasety wideo¹⁵.

Wolność wypowiedzi jest niezbędna dla funkcjonowania demokracji z trzech powodów. Po pierwsze – wolność wypowiedzi odgrywa istotną rolę w zapewnianiu obywatelom informacji niezbędnych do brania udziału w społecznych debatach i w sprawowaniu demokratycznych rządów. Po drugie – wolność krytyki umożliwia poddanie osób sprawujących władzę kontroli w celu wyeliminowania korupcji oraz arbitralności. Po trzecie – wolność wypowiedzi sprzyja procesowi identyfikacji interesów przez obywateli oraz ich reprezentantów, a także wspieraniu kształtowania prawidłowych relacji pomiędzy rządzącymi i rządzonymi¹⁶. Wolność wypowiedzi to nie jest prawo wydawców i nadawców do prezentowania swoich treści społeczeństwu, ale jest to przede wszystkim prawo odbiorców do uzyskiwania informacji¹⁷.

Niektórzy przedstawiciele doktryny prawniczej ze względu na konieczność klasyfikacji prawnej czynów niedozwolonych (prawo cywilne) i zabronionych (prawo karne) dzielą wypowiedzi na publiczne i prywatne oraz informacyjne i opinie. Wypowiedzi publiczne to wypowiedzi udostępnione przez autora szerokiemu gronu odbiorców, o tematyce wzbudzającej zainteresowanie w społeczeństwie. Natomiast wypowiedzi prywatne dotyczą informacji z życia prywatnego, rodzinnego bądź intymnego, ale także mogą zawierać informacje o różnorodnej tematyce, przekazywane w oparciu o swobodę doboru adresatów, miejsca, czasu i formy prezentacji. Wypowiedzią prywatną mogą być zatem także opinie na temat bieżących wydarzeń politycznych i społecznych. Wypowiedzi informacyjne to wypowiedzi opisowe, które opisują rzeczywistość, a w niej sprawdzalne fakty i poddające się weryfikacji oceny. Opinie natomiast są oceną istniejących faktów oraz podmiotów, która nie może być poddana weryfikacji pod kątem prawdy bądź fałszu, a od autorów takich wypowiedzi nie można domagać się przeprowadzenia dowodu prawdy¹⁸, chociaż mogą być one weryfikowane w oparciu o kryterium zasad współżycia społecznego¹⁹.

Sens swobody wypowiedzi nie polega na tym, by nie spotykała się z żadnym oporem, ale by ów opór był możliwie łagodny. Rzecznicy swobody wypowiedzi wskazują na represyjność prawa, instytucji, obyczaju, schematów myślowych, traktując walkę z nimi jako działanie na rzecz tej swobody. Łatwo jednak dostrzec, że presje ze strony innych poglądów, środowiska czy tradycji, jakkolwiek nierzadko uciążliwe, stanowią o atrakcyjności tej wol-

¹⁵ A. Frankiewicz, *Regulacja wolności wypowiedzi w polskim porządku prawnym*, w: *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2000, s. 362.

¹⁶ A. Wiśniewski, *Znaczenie wolności słowa w państwie demokratycznym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2000, nr 7, s. 650.

¹⁷ R. Bartoszcze, *O wolności wypowiedzi*, w: *Media, władza, prawo*, red. M. Magoska, Kraków 2005, s. 39.

¹⁸ J. Taczkowska, *Kategorie wypowiedzi i ich ochrona*, Warszawa–Poznań 2008, s. 117 i nn.

¹⁹ T. Kononiuk, *Ochrona dóbr osobistych – restytucja czy represja*, w: *Media masowe w praktyce społecznej*, red. D. Waniek, J.W. Adamowski, Warszawa 2007, s. 207.

ności i czynią starania o nią sensownymi. Tam, gdzie nie byłoby sprzecznych poglądów, nie byłoby utożsamiania się z odmiennymi zdaniem²⁰.

Wolność prasy realizuje prawa obywateli do rzetelnej, czyli prawdziwej, uczciwej, jasnej, niewprowadzającej w błąd i odpowiedzialnej informacji²¹. W doktrynie prawa konstytucyjnego dominuje pogląd, że wolność prasy jest pochodną wolności myśli, z której wynika z kolei wolność przekonań. Wolność myśli i wolność przekonań mogą zaś znaleźć uzewnętrznienie tylko w przypadku istnienia wolności wypowiedzi²². W doktrynie i orzecznictwie wolność wypowiedzi definiowana jest jako wolność prezentacji poglądów i przekonań w różnej formie, w sposób widoczny dla innych²³. Służy temu zaawansowanie techniki, a co za tym idzie, rozwój środków masowego komunikowania. Podążając tym torem rozważań, znaczna część konstytucjonalistów twierdzi, że wolność prasy jest kwalifikowaną postacią wolności wypowiedzi²⁴.

Wolność prasy jest jedną z wolności politycznych, które w praktyce mogą doznawać ograniczeń z uwagi na konieczność zapewnienia wolności jednostki²⁵. Tak więc wolność prasy nie ma i nie może mieć charakteru absolutnego, nie może mieć postaci nieskrępowanej niczym swobody działania, a tym bardziej nie sposób jej traktować jako samoistnego źródła wartości²⁶.

Pojęcia „wolność słowa” i „wolność prasy”, które tak często są używane zastępczo, nie są równoznaczne. Wolność słowa przysługuje obywatelom i innym podmiotom, funkcjonującym w kontekstach innych niż te, które są związane z wyszukiwaniem, interpretowaniem i rozpowszechnianiem informacji, zaś wolność prasy przysługuje środkom masowego komunikowania (prasie)²⁷.

Prasa oznacza publikacje periodyczne, które nie tworzą zamkniętej, jednorodnej całości, ukazujące się nie rzadziej niż raz do roku, opatrzone stałym tytułem albo nazwą, numerem bieżącym i datą, a w szczególności: dzienniki i czasopisma, serwisy agencyjne, stałe przekazy teleksowe, biuletyny, programy radiowe i telewizyjne oraz kroniki filmowe; prasą są także wszelkie istniejące i powstające w wyniku postępu technicznego środki masowego przekazywania, w tym także rozgłośnie oraz tele- i radiowęzły

²⁰ R. Legutko, *Traktat o wolności*, Gdańsk 2007, s. 21.

²¹ Zob. S. Urbanowicz, *Wolność prasy pod względem prawnym*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1929, nr 50, s. 748–749, oraz nr 51, s. 763–764.

²² Z. Krupa, *Regulacja wolności prasy w polskim porządku prawnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2005, nr 67, s. 118 i n.

²³ Por. J. Sobczak, *Prawo prasowe*, Warszawa 2000, s. 153 i n.

²⁴ Por. A. Frankiewicz, dz. cyt., s. 366.

²⁵ Por. M. Potulicki, *Wolność i odpowiedzialność prasy*, „Współczesna Myśl Prawnicza” 1938, nr 4, s. 1 i n.

²⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 2003 r. (V KK 52/03), Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa 2004, nr 3, poz. 24; S. Hoc, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 2003 r. (V KK 52/03), Orzecznictwo Sądów Polskich 2005, nr 2, poz. 25 k; zob. W. Johann, *Wolność wypowiedzi w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Trybunał Konstytucyjny. Księga XV-lecia” 2001, s. 134.

²⁷ W. Sadurski, *Wolność słowa i wolność prasy*, „Rzeczpospolita” 1993, nr 179, s. 3.

zakładowe, upowszechniające publikacje periodyczne za pomocą druku, wizji, fonii lub innej techniki rozpowszechniania; prasa obejmuje również zespoły ludzi i poszczególne osoby zajmujące się działalnością dziennikarską²⁸.

Prasa w szerokim znaczeniu jest inaczej nazywana środkami masowego komunikowania²⁹. Pojęcie to oznacza instytucje oraz środki komunikowania służące przekazywaniu informacji różnego rodzaju³⁰. Do nich można zaliczyć gazety i czasopisma, radio, telewizję, agencje prasowe i fotograficzne³¹ oraz, dawniej, także kroniki filmowe; używa się też wobec nich określenia „media”³².

„Media” są pojęciem szerokim, dotyczącym prasy i wszystkich możliwych środków komunikowania, rozwijającym się wraz z postępem technicznym i naukowym; obejmują środki masowego komunikowania i komunikację indywidualną. Media to także filmy, plakaty, ulotki, kasety, płyty itd. Z kolei pojęcie „mass media” zawęża się do masowych środków komunikowania³³.

Ze względu na rodzaj percepcji wyróżniamy media wizualne (prasa, książka), audialne (radio, taśma dźwiękowa), audiowizualne (telewizja) i multimedialne (Internet)³⁴. W sprawie zakwalifikowania Internetu do mediów Sąd Najwyższy wydał orzeczenie, które dotyczyło obowiązku rejestracji elektronicznych (internetowych) dzienników i czasopism, co wywołało wiele pytań i dyskusji³⁵. Jednak według Janusza Barty i Ryszarda Markiewicza nie ma *de lege lata* podstaw i przekonujących racji do nałożenia obowiązku rejestracyjnego na rozpowszechniane przez Internet przekazy, serwisy zbliżone od strony funkcjonalnej, formalnej i merytorycznej do prasy tradycyjnej³⁶.

²⁸ Art. 7 ust. 2 Ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.); zob. B. Michalski, *Terminologiczne problemy przepisów prawa normujących działalność prasy*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1971, nr 1, s. 18 i n.

²⁹ A. Kopff, *O pojęciu środków komunikowania masowego*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1979, nr 2, s. 59 i n.

³⁰ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 233.

³¹ J. Adamczyk, M. Kafel, A. Tewiaszew, *Dziennikarstwo. Problemy teoretyczne i zagadnienia praktyki*, Warszawa 1968, s. 6; M. Szulczewski, *Prasa i społeczeństwo*, Warszawa 1964, s. 8; M. Kafel, *Prasoznawstwo*, Warszawa 1969, s. 100 i n.; T. Kupis, *Współczesna prasa polska (zarys)*, Warszawa 1967, s. 4; B. Michalski, *Przedruk prasowy w świetle prawa*, Kraków 1972, s. 123; W. Pisarek, *Wiedza o komunikowaniu – nazwy i zakres*, „Przekazy i Opinie” 1975, nr 1, s. 14 i n.; I. Dobosz, *Prawne i doktrynalne pojęcie środków masowego komunikowania*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1979, nr 2, s. 54 i n.

³² Uchwała nr 19 Rady Ministrów z dnia 17 lutego 1978 r. w sprawie dalszego usprawnienia informacji dla środków masowego przekazu (MP Nr 5, poz. 21).

³³ K. Święcka, J.S. Święcki, *Dyferencjacje prawne pojęcia „media”*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2006, nr 1, s. 456 i n.

³⁴ A. Lepa, *Pedagogika mass mediów*, Łódź 1998, s. 42 i n.; C. Mik, *Media masowe w europejskim prawie wspólnotowym*, Toruń 1999, s. 30.

³⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2007 r. (IV KK 174/07), Orzecnictwo Sądów Polskich 2008, nr 6, poz. 60.

³⁶ J. Barta, R. Markiewicz, *Rejestracja e-dzienników i czasopism*, „Rzeczpospolita” 2007, nr 236, s. C8.

Media muszą być niezależne i nie mogą być poddane rządowej kontroli, ale nie we wszystkich aspektach swojej działalności. Ich zadaniem jest kontrola działań władzy, aczkolwiek nikt ich do tego nie wyznaczał, to tylko one są w stanie kontrolować poczynania rządzących. Media mają tworzyć poinformowaną opinię publiczną, niezbędną do właściwego funkcjonowania demokracji. Tylko obywatele w pełni poinformowani o stojących przed nimi możliwościach oraz alternatywach i znający konsekwencje swoich decyzji mogą podejmować racjonalne decyzje³⁷.

W demokracji media powinny być areną ścierania się poglądów, wolnym rynkiem idei, powinny pomagać obywatelom w dążeniu do prawdy. Prawdy, która zgodnie z klasyczną teorią prawdy (por. Platon, Arystoteles, Locke, Kant i inni) głosi zgodność sądu z rzeczywistością. Sąd to każda myśl, która zdaje sprawę z tego, że tak a tak jest albo że tak a tak nie jest³⁸.

Wolność słowa realizowana jest przez wszystkich obywateli, bez względu na wykonywaną przez nich działalność. Szczególnie zaś korzystają z tej wolności dziennikarze. Wykonywanie zawodu dziennikarza obejmuje dwa aspekty: przedmiotowy (jako system czynności zawodowych, takich jak: zbieranie, pisanie, redagowanie, ocenianie i przygotowywanie do publikacji materiałów prasowych) i podmiotowy (określający osoby wykonujące ten zawód w miarę możliwości systematycznie, czerpiące z tego zajęcia główne środki utrzymania)³⁹.

Summary

Legal aspects of the concept of “freedom of speech”

The subject of this article is legal aspects of the concept of “freedom of speech”. At the beginning of this article, the author explains the concept of freedom of thought, which has a bias towards freedom of speech. He then expands the concept of freedom of speech into freedom of expression (speech), which is expressed in the possibility of freedom to seek, receive, express and disseminate ideas and information through spoken, written or printed word, gestures and works of art. In the next part of the article, the author focuses his attention on press freedom, which implements the right of citizens to reliable (i.e. true), fair, clear, not misleading and responsible information; where the term “press” is defined as all possible ways of communication, developing along with technical and scientific progress. This article allows the reader to become familiar with the terminology related to freedom of speech and freedom associated with other concepts. It is especially useful for journalists seeking to improve their theoretical knowledge.

³⁷ R. Bartoszcze, *Rola komunikowania masowego*, w: *Media a integracja europejska*, red. T. Sasińska-Klas i A. Hess, Kraków, s. 23.

³⁸ J. Jabłońska-Bonca, *O prawie, prawdzie i przekonywaniu*, Koszalin 1999, s. 85.

³⁹ T. Kononiuk, B. Michalski, *Problemy prawne zawodu dziennikarskiego*, Warszawa 1998, s. 11 i n.